

ละครอุทิศของเจ้าพระยามหาคำรณราช

นางสาวสวรรค์ วัฒน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2539

ISBN 974-635-441-8

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

NAKHON SI THAMMARAT FEMALE COURT DANCE

Miss Sawanya Waiyawat

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

For the Degree of Master of Arts

Department of Dance

Graduate School

Chulalongkorn University

Academic Year 1996

ISBN 974-635-441-8

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

ละครรำ นวศิลป์ : ละครรำหญิงของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (NAKHON SI THAMMARAT FEMALE COURT DANCE) อ.ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 316 หน้า. ISBN 974-685-441-8

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงวิวัฒนาการ รูปแบบและองค์ประกอบละครรำหญิงของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ซึ่งองค์ประกอบในการแสดงประกอบด้วย วัตถุประสงค์ในการแสดง โอกาสที่แสดง สถานที่ในการแสดง เรื่องที่แสดง เครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรี และลักษณะวิธีการรำ ผลการศึกษาได้จากกรรวบรวบข้อมูล การสัมภาษณ์ การสังเกต และการลำธิตำรำจากผู้สืบทอดตำรำมาจากศิลปินละครในวังเจ้าพระยานครศรีธรรมราช

ผลจากการศึกษารวบรวมครั้งนี้ ทราบว่าละครรำหญิงของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช มีรูปแบบลักษณะและองค์ประกอบเช่นเดียวกับละครผู้หญิงของหลวง เนื่องด้วยเมืองนครศรีธรรมราชมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับทางเมืองหลวง ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มตั้งแต่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หลวงนายสิทธิ หนู) ได้ถวายธิดาทำรำการในล้นเกล้าพระเจ้ากรุงธนบุรี จากนั้นจึงมีความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนด้านการแสดงกันมาโดยตลอด เมืองนครศรีธรรมราชได้ส่งการแสดงมาร่วมเฉลิมฉลองในกรุงธนบุรีด้วย นอกจากนี้ยังมีการส่งครูละคร เครื่องแต่งกายละครมายังเมืองนครศรีธรรมราช หรือเมื่อมีงานสำคัญในเมืองหลวง ละครรำหญิงของเจ้าพระยานครศรีธรรมราชได้มีโอกาสร่วมแสดงในงานนั้น ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าละครรำหญิงของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช น่าจะมีรูปแบบองค์ประกอบเช่นเดียวกับละครผู้หญิงของหลวง โดยมีจุดมุ่งหมายในการแสดงเพื่อประดับอิสริยยศคู่บารมีแก่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช เพื่อรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดิน ต้อนรับชาวต่างชาติ เพื่อความบันเทิงภายในวัง และเพื่อเฉลิมฉลองเมื่อมีงานสำคัญ เรื่องที่แสดงในชั้นแรกจะแสดง 3 เรื่องด้วยกันคือ รามเกียรติ์ อเนกาอุเทศ และสันนิษฐานว่าอาจเล่นเรื่องอื่นอีกในชั้นหลัง หลักฐานด้านเครื่องแต่งกายที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันสันนิษฐานได้ว่า ละครรำหญิงของเจ้าพระยานครศรีธรรมราชแต่งกายแบบอินเครื่อง พระ-นาง วงดนตรีที่ใช้ในการแสดงน่าจะเป็นวงปี่พาทย์

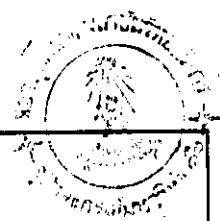
จากการเทียบเคียงตำรำเพลงแม่บทใหญ่กับแม่บทเมืองนครพบว่ามีตำรำที่เหมือนกัน 4 ท่า และจากการเทียบเคียงตำรำเพลงแม่บทเล็กกับแม่บทเมืองนคร พบว่ามีตำรำที่เหมือนกัน 12 ท่า สันนิษฐานว่าแม่บทใหญ่ แม่บทเล็ก และแม่บทเมืองนครน่าจะมาจากสายตระกูลเดียวกัน

ละครรำหญิงของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช หมดไปพร้อมกับตำแหน่งเจ้าเมือง ในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่ยังคงหลงเหลือหลักฐานอยู่บางส่วน ซึ่งน่าจะได้อิทธิพลไว้เป็นหลักฐานของวงการนาฏศิลป์ไทยสืบไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา..... นาฏศิลป์
สาขาวิชา..... นาฏศิลป์ไทย
ปีการศึกษา..... 2539

ลายมือชื่อนิติ.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

C880055 : MAJOR THAI DANCE
KEY WORD: NAKHON SI THAMMARAT FEMALE COURT DANCE

SAWANYA WAIYAWAT : NAKHON SI THAMMARAT FEMALE COURT DANCE.

THESIS ADVISOR : ASSO.PROF.SURAPHONE VIRULRAK, Ph.D. 315 pp.
ISBN 974-635-441-8

This thesis aims at studying the development, style and performance elements of the female dance drama of the Governors of Nakhon Si Thammarat during King Taksin to King Rama V periods. The findings are gleaned from documents, interviewing, and observing the dance demonstrations of those who received the knowledge from the early period.

The research finds that this dance drama is similar to that of the court of Thonburi and Bangkok of the same period, since Nakhon Si Thammarat, Thonburi and Bangkok had a very close relations. The intermarriages, the exchanges of performances and dance teachers, and costumes brought about the similarity between the three places.

This female dance drama indicated the prestigious status of the court of Nakhon Si Thammarat. It was used to entertain very important guests, the court people, and to celebrate the auspicious occasions. The plays probably comprised Ramakien, Inao, and Umarut : Later, other plays were added.

Its costumes and music showed the similarity to those of the early Bangkok Style. Remnants of the dance confirm the similarity between the two courts, since many dance gestures are nearly the same.

Female dance drama of Nakhon Si Thammarat disappeared with the elimination of the court of Nakhon Si Thammarat during King Rama V. However, some materials are still remain for researching as one of the historical records in Thai dance.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

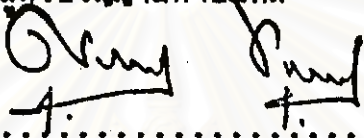
ภาควิชา..... นาฏยศิลป์
สาขาวิชา..... นาฏยศิลป์ไทย
2539
ปีการศึกษา.....

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

หัวข้อวิทยานิพนธ์   ละครผู้หญิงของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช
โดย   นางสาวสรวรรณา วัชวิวัฒน์
ภาควิชา   นาฏยศิลป์
อาจารย์ที่ปรึกษา   รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิจารณ์รักษ์

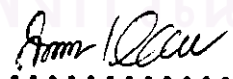
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยจัดเป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ศุภวัฒน์ ชูติวงศ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิจารณ์รักษ์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ สวภา เวชสุรักษ์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ชีรวัฒน์ ช่างसान)

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก
รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วัชรพิทักษ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งท่าน
ได้ให้คำแนะนำข้อคิดเห็นต่าง ๆ รวมทั้งได้กรุณาตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ตลอดมา
ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

การวิจัยครั้งนี้ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรสนอง วงศ์สิงห์ทอง
อาจารย์สวภา เวชสุรภักดิ์ อาจารย์ธีรวัฒน์ ช่างसान ที่กรุณาได้ให้ข้อคิดเห็นที่เป็น
ประโยชน์ในงานวิจัย และขอขอบพระคุณผู้ที่ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่
คุณองไชย ไทรทฤกษ์ คุณราตรี เขี่ยมแสง คุณพิชฌิภรณ์ สิงหนุญ บุนพันธ์รักษ์ราชเดช
คุณวราณี มุวิวัฒน์ คุณวิเชียร ฃ นคร คุณพร้อม ฃ นคร คุณชิต ฃ นคร คุณประเสริฐ
คิตติ คุณฐิติ บุญกาญจน์ คุณจรัส แซ่เฮ่า คุณฉุนเรือน เหมธานนท์ คุณสาสิ สวพันธ์
คุณมาลินี ขจิตวิวัฒน์ คุณสงวน สุวรรณสมพงษ์ คุณแฉว หมั่นมบุญ คุณวิโรจน์ ฤทธิโชค
และผู้อำนวยการคิทธิภักดิ์สถานแห่งชาติจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งทุกท่านที่กล่าวถึง
ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณา พร้อมทั้งขอขอบพระคุณมา ๗ โอกาสนี้

อนึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดา-มารดา คุณทองเพ็ญ
วิยวัฒน์ และคุณกิตติศักดิ์ วิยวัฒน์ ซึ่งสนับสนุนในด้านการเงินและให้กำลังใจแก่
ผู้วิจัยเสมอมาจนสำเร็จการศึกษา

ท้ายนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบุคคลที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยทุกท่านที่ได้
กล่าวนามไว้ พร้อมทั้งเอกสารค่าเช่าทุกเล่มที่กล่าวถึงในงานวิจัยครั้งนี้ ตลอดจนผู้มี
อุปการะคุณทุกท่านที่ได้ให้กำลังใจแก่ผู้วิจัย เสมอมาจนสำเร็จการศึกษา ขอกราบ
ขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ณ
สารบัญ.....	ข
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฅ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
- ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
- วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
- ขอบเขตของการวิจัย.....	5
- ค่าจำกัดความที่ซ้ำในการวิจัย.....	6
- วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
- ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	13
2 เมืองนครศรีธรรมราชและเจ้าพระยาบวรศรีธรรมราช	
และละครผู้หญิงของเจ้าพระยาบวรศรีธรรมราช.....	14
ช่วงที่ 1	
- เมืองนครศรีธรรมราช.....	14
ช่วงที่ 2	
- สถานที่สำคัญ.....	17
ช่วงที่ 3	
เจ้าพระยาบวรศรีธรรมราชและบทบาทละครผู้หญิงของเจ้าพระยา	
บวรศรีธรรมราช.....	24

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
- สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี.....	24
- สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ตรงกับ สมัยเจ้าพระยามหาคหรัณนราช (หลวงนายสิทธิ หนู).....	24
- สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตรงกับ สมัยเจ้าพระยามหาคหรัณนราช (พิณ).....	36
- สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรงกับ สมัยเจ้าพระยามหาคหรัณนราช (น้อย).....	44
- สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรงกับ สมัยเจ้าพระยามหาคหรัณนราช (น้อย กลาง).....	58
- สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรงกับ สมัยเจ้าพระยามหาคหรัณนราช (หนู พร้อม).....	61
3 องค์ประกอบในการแสดงละครหุ่นของเจ้าพระยามหาคหรัณนราช	
- จุดประสงค์ในการแสดง.....	69
- โอกาสที่แสดง.....	71
- สถานที่แสดง.....	73
- เรื่องที่แสดง.....	78
- เครื่องแต่งกาย.....	80
- เครื่องดนตรี.....	158
4 การรำละครหุ่นของเจ้าพระยามหาคหรัณนราช.....	166
- แม่บทเมืองนคร.....	168
- ท่ารำที่เหมือนกันของแม่บทาหุ่อกับแม่บทเมืองนคร.....	196
- ท่ารำที่เหมือนกันของแม่บทเล็กกับแม่บทเมืองนคร.....	200

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่	
5	
สรุปและข้อเสนอแนะ.....	218
- สรุป.....	218
- ข้อเสนอแนะ.....	222
รายการอ้างอิง.....	224
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก ประวัติผู้ที่เกี่ยวข้องกับละคร.....	228
ภาคผนวก ข ตัวอย่างบทละครเรื่องรามเกียรติ์และอิเหนา.....	275
ประวัติผู้เขียน.....	316

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 ภาพศิรชะทศกัณฐ์.....	98
2 ภาพชฎา.....	102
3 ภาพมงกุฏ.....	103
4 ภาพศิรชะทวารง.....	104
5 ภาพศิรชะเงาะ.....	105
6 ภาพศิรชะทาสี.....	106
7 ภาพศิรชะองคค.....	107
8 ภาพศิรชะเสนาย์กษ.....	108
9 ภาพบินจูเหินค.....	113
10 ภาพมงกุฏ.....	114
11 ภาพชุด เกสร่าเปลว.....	115
12 ภาพทับทรวง.....	116
13 ภาพทรงคองพระและอินทรธนู.....	117
14 ภาพสร้อยตัว.....	118
15 ภาพอินนิภกณมและสร้อยคอ.....	119
16 ภาพทรงคองพระและทรงคองนาง.....	120
17 ภาพกำไลข้อมือและกำไลข้อมเท้า.....	121
18 ภาพกำไลข้อมือและ เขี้ยว.....	122
19 ภาพกรรเจียกजर.....	123
20 ภาพศิรชะทศกัณฐ์หน้าทอง.....	126
21 ภาพชฎา.....	129
22 ภาพมงกุฏ.....	130
23 ภาพศิรชะเสนาย์กษ.....	131
24 ภาพศิรชะหนุมาน.....	132

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
25	ภาพศิรชะอินทรชิต.....	133
26	ภาพศิรชะกวาง.....	138
27	ภาพกระบังหน้าจุมฉาย.....	139
28	ภาพศิรชะเงาะ.....	140
29	ภาพศิรชะไถ.....	143
30	ภาพศิรชะเงาะ.....	144
31	ภาพผ้าสไบ.....	148
32	ภาพผ้ายก.....	149
33	ภาพผ้ายก.....	150
34	ภาพผ้าสไบ.....	151
35	ภาพผ้ายก.....	152
36	ภาพกางเกงขาบาน.....	153
37	ภาพเสื้อคอจีน.....	154
38	ภาพระนาดเอก.....	162
39	ภาพปี่.....	163
40	ภาพท่าเทพนม.....	168
41	ภาพท่าปฐม.....	169
42	ภาพท่าพรหมลีหน้า.....	170
43	ภาพท่าสอดสร้อย.....	171
44	ภาพท่ามาลา.....	172
45	ภาพท่าเจ็ดฉับ.....	173
46	ภาพท่าหิ้งกวางเดินดง.....	174
47	ภาพท่าหงส์บิน.....	175
48	ภาพท่ากบริน.....	176
49	ภาพท่าเสียบผ้า.....	177

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่	
50	ภาพท่ามวยไท..... 178
51	ภาพท่าฝึกช้วนางนอน..... 179
52	ภาพท่าภมรเกล้า..... 180
53	ภาพท่าแบกเคียว..... 181
54	ภาพท่ามาลาเคียงไหล่..... 182
55	ภาพท่าเมฆดาโยนแก้ว..... 183
56	ภาพท่าแววไว..... 184
57	ภาพท่ามวยเรศพ็อนใบ..... 185
58	ภาพท่าข่มพร..... 186
59	ภาพท่าขอดคองค็องลม..... 187
60	ภาพท่าฝึกหึ่งพรหมนิมิตร..... 188
61	ภาพท่าศิสมัยเรียงหมอน..... 189
62	ภาพท่าย้ายท่า..... 190
63	ภาพท่ามีจฉายมสาศร..... 191
64	ภาพท่าพระสิกร..... 192
65	ภาพท่าวางจักร..... 193
66	ภาพท่าฤทธิรงค์..... 194
67	ภาพท่าเทพทนม..... 196
68	ภาพท่าปฐม..... 197
69	ภาพท่าพรหมสี่หน้า..... 198
70	ภาพท่าศิสมัยเรียงหมอน..... 199
71	ภาพท่าเทพทนม.....
72	ภาพท่าปฐม.....
73	ภาพท่าพรหมสี่หน้า.....
74	ภาพท่ากวางเคิบดง.....

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
75	ภาพท่าหงส์บิน.....	20
76	ภาพท่ากนกริน.....	207
77	ภาพท่าภมรเคศา.....	208
78	ภาพท่าแขกเต้า.....	209
79	ภาพท่าเตียงโหล.....	210
80	ภาพท่าข่มพร.....	211
81	ภาพท่าพรหมนิมิตร.....	212
82	ภาพท่าศีลขมเรียงหมอน.....	213
83	ภาพคุณทองทรัพย์ จันทราทิพย์.....	231
84	ภาพคุณเปี้ยวหวาน วิชระกาญจน์.....	236
85	ภาพคุณพันธุรัชราชเดช.....	239
86	ภาพคุณประเสริฐ คคค.....	242
87	ภาพคุณองไชย ไพรทฤกษ์.....	253
88	ภาพคุณราตรี เขียมแสง.....	259
89	ภาพคุณชอน มุชกาณจน์.....	263
90	ภาพคุณสุดี มุชกาณจน์.....	267
91	ภาพคุณสงวน สุวรรณสมพงษ์.....	270
92	ภาพคุณจารุส แซ่เฮ่า.....	273

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่

1

ตารางเครื่องแต่งกายละคร.....

82

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย